

ADALÉKOK PERÉNYI PÉTER SÁROSPATAKI VÁRÉPÍTKEZÉSÉNEK ÉS MESTEREINEK KÉRDÉSÉHEZ

Legjelentősebb fennmaradt későreneszansz építészeti emlékünkhöz, a sárospataki vár keletkezéséről, Perényi Péter építkezéséről a szakirodalom alig két-három egyidejű írásos forrást ismer. A felsőmagyarországi városok levéltárai számos adalékkal bővíthetik idevágó ismereteinket.

Perényi közismerten 1534-ben kezdett Sárospatak középkori városmagjának erősítéséhez és itteni új rezidenciájának kialakításához. Egyedül a Verancsics-hagyatékban fennmaradt Memoria rerum szerzője írja az 1529. évnél: „Perényi Péter igen csináltatja Sáros-Patakot, mit János király nem örömet hall”.¹ Az egykorú források azonban megcáfolják ezt.

Perényi 1526 őszén Mohácsról Terebesre hazatérőben vette birtokába elesett unokatestvére, Pálóczi Antal birtokainak jelentős részét, így Sárospatak és Sátoraljaújhely városokat és váraikat, majd a tokaji gyűlésen, ill. a fehérvári koronázáskor szentesítette János királlyal foglalásait. Birtoklásukban kevésbé feszélyezték az – örökösödési joggal ellentétes – végrendelet szerinti leányági Pálóczi-örökösök és más rokonok igényei. Hamarosan hallunk itteni tisztjeiről, de személyes jelenlétéről új birtokán, Patak régi várában eddig egyetlen „Ex castro nostro Patak” keltezésű levele tanúskodik. 1527. október 22-én egy előtte álló „meredek” dolog miatt kéréssel fordul a kassaiakhoz, küldjenek hat jó fogatos lovat, amelyeknek „valamilyen terhet”, kétségtelenül a Füzéren őrzött koronázási jelvényeket kellett Budáig szállítaniuk Ferdinánd koronázására.² Bár ezért november 4-én Ferdinándtól is megkapta a birtokokra az adománylevelet, a következő évben Perényi távollétében Patak és Újhely ismételt János király, ill. hívei hatalmába került. Patak akkori, Pálóczi László építette vára ismételt gazdát cserélt, súlyos ostromot is állt, végül 1528. szeptember 22-én a Ferdinánd-párti hadak romba döntötték. A felsőmagyarországi városok jelenlevő polgárai az Újhely vára alatti harcokról írt jelentésük utóiratában lakonikusan tudatják Kassával: „Patak visszanyerve és ugyan kiégve”.³ Szalaházi Tamás egri püspök és kancellár néhány nappal később továbbítja a Budára is eljutott hírt Ferdinándnak.⁴

1529 elején Perényi részt vett Újhely várának Kacziáner János főkapitány vezette hosszas ostromában. De még mielőtt a védők április 15-én feladták, Perényi már a korábbi harcokban megrongált családi rezidenciájának, Terebes várának helyreállításáról intézkedett. Ehhez a király nevében Eperjes városától összes kőfaragójuk kirendelését kérte, Sáros vármegyétől pedig ismételt fogatok küldését sürgette.⁵ Az év második felében, miután Kacziáner seregével elvonult, Perényi pedig Siklóra távozott, majd török fogságba esett, Újhely és Patak környékén újra János-párti hadak portyáztak és szüreteltek.⁶ Érdekes adalékkal szolgál a terebesi várnagy november 16-i levele az eperjesiekhez: Ártándi Pál naszádosai Tokajból három hajóval felhajózva támadtak Patakra. Elhárításukra „a parton lévő pallaciumhoz” helyeztek őrséget.⁷ Ez a „pallacium” nem lehetett a romba dőlt vár része, mert az a Bodrog akkori partjától távol állt, hanem valószínűleg Pálóczi László unokatestvéreinek 15. századi oklevelekben említett egykori kúriája a mai vár környékén vagy talán éppen az ehhez tartozó Vörös-torony. Erről szólhatott egy tanú 1577-ben tett vallomása: „tuggia azt hogy Paloczi Katalin Aszony (ti. Antal húga) itt lakot Patakon az mostani hidnal az mely var volt also varnak hitak”.⁸ A régi vár pusztulására utal egyébként az is, hogy a fenti hírt az újhelyi várnagy küldte Terebesre, Patakon tehát ekkor nem volt várnagy sem.

Az idézett források egyértelműen ellentmondanak annak, hogy Perényi 1529-ben „igen csináltatja Sáros-Patakot”. A következő négy év eseményei, viszontagságai sem adtak lehetőséget a pataki építkezés megkezdésére.

Az erődítési munkák megindulásának legkorábbi dokumentuma az 1533 őszen újra Felső-magyarországra küldött Kaczianer főkapitánynak Lőcséről 1534. február 17-én Perényihez, régi ismerőséhez és korábbi fegyvertársához intézett levele⁹:

„Az itteni felsővidéki városok jelentették nekünk, hogy tekintetes nagyságod úgy határozott, Sárospatak mezővárost fallal és árokkal öveztetni. Rámutattak, hogy ez, ha így lenne, nagy kárukra és hátrányukra vezetne. És mivel nemcsak a városok sérelme miatt, ami ebben éri őket, és a hátrány miatt, ami ebből számukra származhat, hanem köteles hűségünknel és tisztünknel fogva is, amellyel a királyi felségnek, legkegyelmesebb urunknak tartozunk, ilyen időben, amikor a két fejedelem Magyarország királysága miatt még viszályban áll egymással, a mondott mezőváros ilyesfajta építését és erődítését nem szabad megengednünk. Ezért is kérjük tekintetes nagyságodat, várna egyenlőre ezzel az erődítéssel és építkezéssel, amíg a fejedelmek viszálya biztos véget érne, amit rövidesen meglenni remélünk, ahogyan az nagyságtoknak magának is kétség kívül tudomására van.”

Február 21-én Bártfa városa fordult levéllel Eperjeshez, panaszolva a Perényi által boraikra kivetett új és szokatlan adókat és vámokat, továbbá szándékát, hogy „potack magépítésével mindnyájunkat a legnagyobb romlásba juttasson”, mivel ezzel minden kereskedelműktől és iparuktól megfosztaná a városokat. Ezért javasolják, járjanak el ennek megakadályozására, és keressék meg Kassát is tanácsért.¹⁰

Február 23-án Kassa írja Eperjesnek: „Nem kételkedünk, neves bölcsességtek már értesülhettek, hogy Perényi Péter ur Patakot hatalmas árkokkal és falakkal szándékozik erődíteni, amihez már hozzá is fogott.” Panaszolják továbbá a Perényi által Újhelyen emelt vámot és harmincadot, és mindezek ügyében március 1-ére tanácskozára hívják meg a városokat.¹¹

Egy nappal később, február 24-én, Újhely várában kelt Perényi sokszor idézett levele Kassa városához, amelyben bejelentette, hogy portyázó ellenségei további kártevéseinek elhárítására Patak mezővárosát erődíteni szándékozik, és ezért kéri: „ha vannak nálatok olyanok, akik ilyen erődítéseket tudnak készíteni és akiknek iparkodásával minket segíteni tudnátok, uraságaitok küldenék el hozzánk”. Megnyugtatásukra előre bocsátja, hogy ez az erődítés nemcsak a saját, hanem a városok nyugalalmát is szolgálná, ahogyan többi vára is.¹²

A lőcsei Spervogel Konrád naplója szerint március 5-én az öt felsőmagyarországi város Kaczianer parancsára és részvételével Lőcsén tanácskozára ült össze, „és tárgyaltak Kaczianerrel Perényi Péter építkezéséről, aki megépíteni szándékozik Badack városát az összes felsővidéki város legnagyobb kárára és csúfságára. Amire Kaczianer azt mondta, előbb fel kellene keresni magát Pétert, és megtudakolni, miképpen akarná építeni ezt a várost, és azután tanácskoznák meg, mi legyen a teendő”.¹³

Kaczianer parancsára Kassa Serédy Gáspár közbenjárását kérte Perényinél, hogy megszemlélhessék az építkezést. Serédy március 10-én kövesdi várából írt válaszában értesítette a várost, hogy Patakon megegyezett Perényivel, és az ő kíséretében bátorságosan mehetnek Patakra.¹⁴ A kassaiak március 13-án megküldték Serédy válaszát Eperjesnek, és kérték, küldjék el hozzájuk a szemlére kijelölt polgárukat.¹⁵

Spervogel feljegyzése szerint március 20-án érkezett a szemléről Kaczianerhez Serédy és a városok két küldötte, továbbá Perényi terebesi várnagya. Méltatlankodva jegyzi meg, hogy megbeszélésükről a lőcseiek semmit sem tudhattak meg, így azt sem, vajon Kaczianer megtiltotta vagy megengedte az építkezést. Miután azonban Perényi zavartalanul folytatta a munkát, feltételezték, hogy megvesztegette Kaczianert.¹⁶

Valójában Kaczianer és a városok Ferdinándhoz folyamodtak döntésért, amint a király tájékoztatására készült, az előzményeket összefoglaló memorandumból megtudjuk. Eszerint Perényi Kaczianer első, nyilván fent idézett február 17-i tiltó levelére válaszolva ellenségei kártevéseivel indokolta meg építkezését, ahogyan a kassaiaknak írt február 24-i levelében

is. Ilyen kártevésektől nem kellene tartania, ha a város mint azelőtti időkben erődítve lenne. Miután azonban a város korábban nem volt fallal kerítve, ezzel az érvével csak az elpusztult régi várra hivatkozhatott. A memorandum szerint Kaczianer Serédy Gáspárt és a városok két képviselőjét olyan instrukcióval küldte ki, hogy Perényit az építkezés leállítására szólítsák fel, még ha írásban szavatolná is, hogy az erődítmény a jelenben és a jövőben sem lenne a király és a városok kárára. Az építkezés folytatását Ferdinánd hozzájárulásától tették függővé. A király döntését, ha ugyan volt ilyen, nem ismerjük.¹⁷

Perényi nemcsak Kassától kért építkezéséhez mestereket. 1534. május 1-én Sárospatak civitasból alábbi levelével fordult Eperjes városához:

„Ugyan hisszük, hogy tudomásokra van, milyen munkába és erődítésbe fogtunk és kezdtünk, és úgy értjük, hogy mind ebben a ti városotokban, mind azon kívül is, annak tartozékaiban bővelkedtek kőműves mesterekben, akikre nekünk most munkáink elvégzéséhez szükségünk volna. Miért is kérünk benneteket, hogy tetszésünket tekintve minél több kőművest csak tudtok, rendelnétek hozzánk, és egyeznétek meg velük, ahogyan méltányos és igazságos, és adnátok tudtunkra. Akiknek is készek leszünk megfizetni. Ezért ha tudtok találni és kirendelni, kérünk, viseljetek rá gondot, hogy nyomban elküldjétek őket hozzánk.”¹⁸

Perényi a felsőmagyarországi városokkal sokoldalú, politikai és gazdasági kapcsolatban állt. Birtokai és várai szomszédságában kiszolgáltatottaknak érezhették magukat a magas méltóságai miatt is „nagyhatalmú Perényi úrral” szemben, különösen azok a városok, amelyeknek szőlők is voltak birtokai területén. Így főképpen Eperjes városa, amelynek számadásai tanúsítják, hogyan igyekeztek költséges ajándékokkal is Perényi és tisztjei kedvében járni. Ugyanakkor Perényi is sok tekintetben rá volt utalva a városok szolgálataira, így éppen mesteremberekre, és ezért különféle kedvezényekkel, vizontszolgálatokkal igyekezett azokat megnyerni. Mestereket korábban is gyakran kért a városoktól a többi környékbeli birtokoshoz, várúrhoz hasonlóan.¹⁹

Valószínűleg a pataki építkezés miatt aggódó városok megnyugtatóására, kereskedelmük szabadságának szavatolására is küldte Perényi 1534. május 15-én Kassának és a többi városnak is meghívó levelét az itteni Domonkos-napi vásárra.²⁰ Mestereik kirendelése érdekében biztosította Szent István napján várnagyainak és más tisztjeinek adott parancsával Eperjes városa számára a vámmenteséget tolcsvai házuk építéséhez szükséges anyagok és boraik szállításához.²¹

Augusztus 7-én ugyanis újból kérte az eperjesieket: „a városotokban lakó kőműveseket ennek a munkánknak az elvégzéséhez engednétek át és bocsátánatok alá, hogy elkezdett munkánk ne halasztódnék hosszasan”.²² Októberben, a szüret idején ismét mesteremberei kiküldésére igyekeztek a várost rászorítani, amikor magas dézsmát és vámot vet ki a birtokán fekvő tolcsvai szőlőjükben termett borra, és visszatartja fogataikat. Amikor az eperjesiek emiatt Patakra küldték emberüket, „Önagysága tudtára adta, ha uraságaitok kőfaragókat küldenének az ő munkájára, elállna az ilyenek behajtásától.”²³

Perényi gyakran küldte tisztjeit is a városokba, főként Eperjesre, megbízó levelükben közelebről meg nem jelölt szóbeli üzeneteivel, sokszor valószínűleg mesterek ügyében is. Október 29-én kelt megbízó levele hátára az eperjesiek feljegyezték: „Perényi Péter credenciája mérségetőket kérve”.²⁴ Levelei keltezése szerint Perényi az 1534. év nagyrészét Patakon töltötte, hogy szemmel tartsa az építkezést.²⁵

A városok érthetően csak vonakodva küldték mestereiket az őket aggasztó pataki építkezésre, tartva Perényi – ekkor még kevésbé egyértelmű – János-pártiságától is. Alighanem ezért késlekedtek a bártfiai kőfaragók kirendelésével, ami miatt Perényi 1535. február 15-én Sárospatak városából nehezteléssel írja nekik: „Az elmúlt napokban is kértünk benneteket, hogy néhány kőfaragót küldtetek volna nekünk, amiben még annyira sem akartatok

kedvünkben jární, amennyire az eperjesiek. Ezért újból kérünk benneteket, küldenétek nekünk kőfaragókat, akiket most tudtok, s akiknek ez az emberünk nyomban fizetni fog. Bár-miképpen tapasztalnók pedig, hogyan jártok ebben kedvünkre, ugy fogunk mi is az idők fo-lyamán igyekezni kedvetekben jární”.²⁶

Egyértelműbben tanúskodik a bártfaiak vonakodásáról és okáról 1535. május 30-án Eper-jeshez intézett levelük: „továbbá arról értesülünk, hogy bölcsességtek a nagyságos Perényi ur-tól megkerestetve rászánták magukat, hogy parasztjaikat az ő munkájára Patakra alá hajtsák, hasonlóképpen a neves bölcs kassai urak is, amin váltig csodálkozunk. Kérjük ezért bölcses-ségteket ugyan barátsággal, ne neheztelnék tudtani velünk, miképpen állna a dolog, így van-e, vagy sem, mert mi nem szívesen akarnánk a magunk kárára segíteni az építkezést, vagy a mi szegény parasztjainkat ilyen megterheléssel búsítani és megrakni. És ha bölcsességtek részéről ilyesmi nem történt volna, amiképpen gondoljuk is, nekünk úgy tetszenék jónak, hogyha ő minket e részről megkeresse, a többi tisztos város tudtával és akarátával nem állnánk rá erre semmiképpen. Kivánjuk ezért, bölcsességtek tudatnák velünk véleményüket erről.”²⁷

Az építkezés földmunkáihoz, a nagymennyiségű anyag szállításához Perényi természete-sen nemcsak a városok, hanem saját birtokainak jobbágyságát is igénybe vette. Erről a Páló-czi-örökösök négy évtizeddel későbbi pereskedésével kapcsolatos tanúvallomásokban talá-lunk adatokat. Perényinek Pálóczy Katalinnal és fiaival lényegében a leánynegyed átengedésé-re korlátozódó kiegyezésének időpontjaként több tanú éppen az építkezést említi: „az Ide-ben Mykoron pathakoth kerethethnek”, „Mykoron priny petther pathakoth czynalthatthya wala”, „Prinj Peter kezdette kereitenj az varast köuel”. Több tanú maga is dolgozott az épít-kezésen. Egy Ung megyei, kirsuzskai jobbágy vallotta 1577-ben: „Prini Peternek Itt Terebest Geogy deak tisztartoia volt, es minketis eo birt, es Patakon Mohac hada vtan köuet hordot-tunk nekye”. Egy másik tanú 1580-ban vallotta, hogy „az éptkezés munkáira a nyomorult népet mindenfelől összeterelték”.²⁸

A városok még a következő években is küldhettek mestereket Patakra, de erről nincsenek a korábbiakhoz hasonló, egyértelmű dokumentumaink.²⁹ Spervogel írja, hogy Lőcse városa 1536. szeptember 26-án Perényi kérésére Gregorius Wasserlayter, nevéből is következtethető-en vízvezeték építő mestert küldte hozzá „viz vezetésére”. Szolgálatuktól Perényivel támadt ellentétük elsimulását remélték. A mester azonban hamarosan méltatlankodva tért vissza, mert Perényi keveset fizetett neki, és olyan rosszul bánt vele, „hogy inkább meghal, semhogy újból elmenjen hozzá”.³⁰

Perényi és a városok viszonya 1536 végén súlyosan megromlott, miután – a városok ala-pos gyanúja szerint Perényi kezdeményezésére – tisztjei irányításával a János-pártiak hatal-mukba kerítették Kassát. Viszonyuk tovább romlott, amikor 1537 derekán Perényi nyíltan János királyhoz pártolt. A mesterek kiküldését a Felsőmagyarországon kiújult háborúskodás is akadályozhatta.

Ennek ellenére a pataki építkezés 1537-re nagyrészt elkészült. Erre utalhat az is, hogy Pe-rényi – ismereteink szerint – 1537. május 10-én keltezett először levelet „ex arce nostra pa-thak” az addigi „ex civitate nostra Sarospathak” helyett.³¹ A november végi rozgonyi béke-tárgyalásokon a decemberi megbeszélések színhelyéül már új pataki rezidenciáját is javasol-hatta. V. Károly császár orátorának, Wese János lundi érseknek Patakról írt jelentése is tanú-sítja, hogy a városfal gyűrűje övezte már a belső várost, és a házigazda a megújult Vörös-to-rony termeiben fogadhatta a küldöttségeket.³²

Az építkezés irányítójaként a néhány évtizeddel későbbi iratokból az Itáliában, Milano környékén született Alexander Vedani ismert. 1571-ben, öregkorában írt folyamodványa szerint csaknem gyermekként jött Magyarországra, és közel 40 éve, tehát kb. 1531 óta szol-gáltta már az országot, nevezetesen Perényi Péter városainak és várainak erődfítésével. Ezek

felsorolásában írja, hogy ami szép és erős Patakon, azt ő saját kezével és „ingeniumával” alkotta. Vedani a Perényiek jobbágyaként Patakon telepedett le. Perényi Gábor 1560-ban mint vezető kőműves mesterét felszabadította jobbágy-státusából a neki és apjának tett szolgálataiért, és pedig Patak városának építéséért és más várai erősítéséért. A Szepesi Kamara által 1571-ben a királynak adott tájékoztatóban Vedani szolgálatai sorában „Sárospatak várának és városának fundálása”, Miksa 1573. évi oklevelében „Sárospatak várunk fundálása és erősítése” szerepel.

Vedani saját magát kőműves mesternek nevezte, így nevezik az említett okiratokban is. Patakon „Kőmies Sandor”, „Sandrus kőmywes” néven emlegették. Csak két-három iratban találjuk kőfaragó megnevezéssel, egyszer csupán az iratra utólag rávezetett tárgymegjelölésben. Perényi Gábor 1560. évi oklevele szerint azonban faraghatott is. Az általános jobbágy-szolgálatok alól mentesíti ugyanis, „az egy kőműves mesterségét kivéve, amely után, akár épít, akár farag, szokásos bérént kell mindig kifizetni”.³³

Bár Vedani az iratok alapján csak a szerényebb „kőműves mester” képesítéssel, szakmai ranggal rendelkezett, a saját maga által felsorolt munkái nagy gyakorlatú, önálló, irányító szakemberről tanúskodnak, aki a pataki építkezések egyik vezetője, fundálója, tervezője is lehetett.

Felbukkan azonban egy építőmester neve is egy Patakról 1537. május 31-én Eperjes városához intézett levélen. Aláírója „Bonifacius wolgemuth paumaister dasselbest”, azaz „építőmester ugyanott”, vagyis Patakon. A levélíró arra kéri a várost, hogy négy tolcsvai szőlőjüket adják el neki. Mint írja, „Nekem ugyanis ott Tolcsván és Ujhelyen van néhány szőlőm, amit az én kegyelmes uram ajándékozott nekem, részben pedig vásároltam is”.³⁴

Aligha kételkedhetünk, hogy a nem éppen gyakori vezeték- és keresztnévet viselő építőmester azonos Ferdinánd, majd Miksa 1555 és 1570 között Prágában működő neves építészével. A szakirodalom említi Magyarországi tartózkodását, de annak célját nem ismeri. Bonifacius Wolgemuth, máskor Wolmut, Wohlmuet a Bodeni tó melletti Überlingenben 1500 táján született, és 1579-ben Prágában halt meg. Tanulóéveit Bécsben töltötte. 1522-ben a bécsi Szent István templomon, majd 1530-tól Domenico Allio mellett erősítési munkákon dolgozott.³⁵ 1534-ben a nagynevű prágai építész, Benedikt Reit halála után Ferdinándnál megpályázta a megüresedett vezető mesteri tisztet Prágában. A király 1534. november 30-án tájékoztatást kért a cseh kamarától, szükség van-e ott továbbra is vezető mesterre. Ettől függően odaküldi Wollmuet-ot, akit ügyes „werchmaister”-nek, irányító mesternek dicsérnek, hogy „művészetében és rátermettségében” próbát tegyenek vele.³⁶ Ferdinánd ekkortájt tette át székhelyét Prágából Bécsbe, és bizonyára ezért nem került sor ekkor a mester prágai alkalmazására.³⁷ Ez készíthette arra, hogy Perényi szolgálatába álljon feltehetőleg 1535-ben, hiszen 1537 tavaszáig ura már több szőlővel jutalmazta munkájáért. 1539-ben már Bécsben királyi szolgálatba lépett, és a Hofburg építkezésein dolgozott. 1547-ben elkészítette Bécs térképét és látképeit azzal az Augustin Hirschvogellel együttműködve, aki ez időtájt a Bécsújhelyen raboskodó Perényi által írt bibliai párhuzam-versekhez – azokat kiegészítve – rézmetszetes illusztrációkat készített, és őt magát is megörökítette.³⁸ 1552-ben a nagynevű Johannes Tscherte halálával megüresedett alsóausztriai tartományi építész tiszjére javasolták Wolmuetot Benedikt Kölbl ellenében, mivel az állítólag sem írni, sem olvasni nem tudott, „ami nagy fogyatékoság egy építőmesternél”, de végül is ez utóbbi nyerte el az állást.³⁹ 1555-ben rendelte Ferdinánd Prágába a királyi vár helyreállításának és más építkezéseknek egyik irányítójául. Elbocsátásáig, 1570-ig a várban, amelyben a cseh tartományi gyűlés termét is újjáépítette, Anna királynő pavilonjának emeletén, a labdaházon, a Vitus székesegyházon és a csillagkastélyon dolgozott.⁴⁰

Wolgemuthot vagy Wolmuethot prágai kinevezéséig többnyire kőfaragóként említik. Ferdinánd említett 1534. évi levele szerint „ügyes werchmeister”-nek, vezető, irányító mesternek tartották már ekkor. Prágában címe „paumeister”, építőmester, aminek pataki levelében is nevezi magát. 1559-ben olasz építészeknek a prágai építkezésekről adott jelentésében mint „maestro Bonifacio Bolmut ingegniero ... arcitetto de sua caesarea Maesta” szerepel.⁴¹

Az írott források és fennmaradt munkái magas képzettségű, sokoldalú mesternek mutatják. A későgótikus és a reneszánsz stílusban egyaránt otthonos, ahogyan az egyházi, palota- és hadiépítészetben is. Tervező és kivitelező. Felméréseket, tervrajzokat, térképeket éppúgy készít, mint segédeivel együtt kőfaragványokat.⁴²

Pataki levelével kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy 1568-ban elmaradt járandóságait sürgetve az uralkodótól, követelései fejében egy szőlőt is kért, tehát később is szívesen fektette pénzét a jól jövedelmű szőlőművelésbe.⁴³

Wolgemuth pataki levele ottani munkásságáról nem árul el közelebbit. Az építkezés kezdetekor a rendelkezésünkre álló adatok szerint még nem volt a helyszínen. Így az erősítések tervét nem tulajdoníthatjuk neki, legfeljebb annak tökéletesítését, részletek megoldását. Feltételezhetjük, hogy a Vörös-torony reneszánsz átalakításán mint tervező és kivitelező egyaránt dolgozott. Nem zárható ki az sem, hogy kőfaragókat is hozott magával, hiszen ez esetben Perényi nem szorult a vonakodó felsőmagyarországi városok és mestereik segítségére. A pataki és a prágai faragványok összehasonlításától azonban nem várhatjuk, hogy a Vörös-torony faragványain biztonsággal megállapíthassuk, melyek tulajdoníthatók Wolgemuthnak, mivel 20–30 év választja el keletkezésüket.⁴²

1538-ból és 1539-ből nincs adatunk építkezésről Patakon. 1540 virágvasárnapján, március 21-én értesítette Kmyta Péter krakkói kancellár Perényit, hogy kérésére elküldte hozzá Laurencius kőműves mestert 12 segédjével. Feltételezhető, hogy ekkor kezdtek a belső vár udvarának keleti oldalán a „palota” építéséhez, amit az erősen átalakított szárnyban másodlagos beépítésben látható két évszámú faragvány, az ún. hármásrákád 1540-es és a múlt században összeállított kandalló címeres koronázó részének 1542-es évszáma valószínűsít. Laurencius a palotán vagy a templom átépítésén dolgozhatott.⁴⁴

Perényi 1540 első felében többnyire Patakon tartózkodott, és csak János király halála után, július végén vagy augusztus elején távozott innen. 1541 szeptemberében tért vissza, szeptember 14-én innen kért ismét néhány kőművest Eperjesről, talán az említett munkákra.⁴⁵ 1542. április 7-én írta utolsó ismert Patakon kelt levelét.⁴⁶ Röviddel ezután hagyta el a várat, és többé nem látta viszont. A palota építése is félbeszakadt, és 20 évvel később fia fejeztette be.

*

Buda sikertelen ostroma után Ferdinánd elfogatta Perényi Pétert, és 1547 végéig Bécsújhegyen börtönben színlődött. Kapcsolata a művészetekkel és művészekkel azonban ezalatt nem szakadt meg. Szikszai Fabricius Balázs 1567-ben Perényi Gáborról mondott gyászbeszédében utal erre: „az Ó- és Újtestamentum jelesebb történeteit egybeválogatta, és a legalkalmasabban párba szedve, festő kezével, akit erre a célra tartott, igen hozzáértő módon ábrázoltatta, verscekéket vetve alájuk, amelyek az összetartozó festmények összhangját találóan kifejezik. Ezek a festmények pedig, amelyek — nekünk úgy tűnt — az itáliai subtilitás bájának nincsenek híjjával, most is megvannak még”.⁴⁷

Mint Wolgemuthtal kapcsolatban említettük, Augustin Hirschvogel, a nürnbergi születésű, Bécsben működő sokoldalú művész Perényi bibliai párhuzamverseit a sajátjaival kiegészítve és rézmetszeteivel illusztrálva 1550-ben könyvalakban megjelentette.⁴⁸ Szikszai azonban itáliai subtilitásról szól, amivel itáliai festőre is célozhatott, nem alaptalanul.

1548. dec. 8-án, tíz hónappal Perényi halála után, Ferdinánd főherceg Prágából tudatta apjával, hogy odaérkezett Johann Baptist Ferro olasz festő, a királyi várban lévő terem kifestésének elvégzésére. A festés és aranyozás költségelőirányzatában olvassuk a következőket: „A mester azonban azt kívánja a királyi felségtől, hogy neki két segédjével együtt, amíg munkában áll, évi 200 koronát adjanak, amennyit Perényi Péter is adott neki Neustattban”.⁴⁹

Ő volt tehát a festő, akit Szikszai szerint Perényi fogsága idején a bibliai festmények készítésére tartott. Ferro Padovában született, és ott is halt meg 1560 előtt. A prágai vár nagytermének kifestéséhez vázlatot készített a cseh királyok alakjaival.⁵⁰

Feltételezhető, hogy Hirschvogel Ferro festményeit metszette rézbe, és ezek sorát egészítette ki a saját verseihez készített további metszetekkel, amire az 1550-ben megjelent illusztrált kiadás előszavának címe is utalni látszik. Eszerint a Perényi által összeállított konkordanciákat utóbb Hirschvogel bővítette további képekkel és írásokkal.⁵¹ Lehetséges az is, hogy Hirschvogel rézmetszetes arcképe Perényiről szintén Ferro festménye után készült. A metszeten azonban az átvételre utaló jelzés nem található.

JEGYZETEK

1. Verancsics Antal összes munkái II. k. Mon. Hung. Hist. II/3. (Pest, 1857) 32.

2. Kassa v. lvt. Schwarzenbachiana N.1196. „... arduum ante Nos stat negocium quo plurimum necessary sumus, propterea rogamus vos diligenter velitis intuitu amicicie nostre nobis sex Equos curriferos Bonos mittere, qui usque Budam habeant aliquid pondus portare”.

3. Bártfa v. lvt. Levelek 1527–29. N. 180. An Richter und Rat der Stat Cascha – vnderthenige dyner vnd hauptlewth, Geben ausz patack dinstage nach Mathei ym eylen 1528: „patack wider gewunnen vnd gar auss gebrenth”.

4. Bécs, Haus-, Hof-, Staatsarchiv. Ung. Akten, Allg. Akten, fasc. 9. 1528. szept. N.124. Szaláházy – Ferd. Buda, 1528. szept. 26.: „Scripseram nuper Maiestati vestrae arcem pathak esse Incensam et relictam, sed paulo post certius allatum est, funditus dirutam”.

5. Eperjes v. lvt. N.1758. Perényi P. – Eperjes v. Ex castro nostro Therebes, 1529. márc. 25.: „Ad negocium Regie Maiestatis ... Attinet, vt Magistros Lapididas perquiri faciamus. Rogamus videlicet et Autoritate Regie Maiestatis Requirimus eciam, vt vniuersos lapididas apud vos existentes Non obstante aliqua occasione facta cum eis Ebdomatim conuencione Ad Nos mittere velitis”. Bártfa v. lvt. Lev. 1527–29. N.410. Perényi P. – vniuersitati Nobiliu Cottus de Saros, ex Castris sub cziczwa positus, 1529. máj. 9.: „ad litteras domini Joannis Caczianer capitanei Regiettis et nostras autoritate Regia vobis sonantes In ordinatione ac dimissione curruum ad edificationem castris therebes minime satisfacistis ... velitis, et debeat Juxta litteras domini Caczianer Et nostras ad vos jam pridem datas: curus(?) vestros dimittere”.

6. U.ott, N.472. Petrus Walach csicsvai várnagy – Bártfa város, 1529. szept. 23.: „der Symon dyak der hat geräubet vom wyhel Byes ken Zeche”. U.ott, N.484. Kassa v. – Bártfa v. 1529. okt. 12.: „der homany ferenz ist auch von wyhel hem geczogn, hat den noch etlich folgk do gelossen, der Arthandy Paul ist zow thokay”.

7. Eperjes v. lvt. N.1809. Georgius Eztery – Eperjesi bíró, Ex castro Therebes, 1529. nov. 16.: „Heri accipi Ex litteris castellani de Wyhel Quod

per tres Naues Nazadiste pauli Arthandi ad pathak Nauigauerant vbi Nos ad pallacium in littore existens cum certis Seruitoribus domini Seredi fugatis hostibus aliquos Seruitores pixidarios et huzarones locauimus”. Esztery kéri egyébként, hogy egy eperjesi ácsot, akit Therebes romlásainak újjáépítésére fogadott, de megszökött, küldjenek vissza: „est quidam lignifaber quem ad edificationem ruinarum castris Therebes conduxeram ... vix inchoato labore clam recessit”. Ebben a levélben tudatja még, hogy Perényi kiszabadult török fogságából, és Siklósról üzenté, amint szabad útja lesz, visszatér Felsőmagyarországra.

8. MOL Kam. lvt. Lymbus I. sor, fasc. 2. fol. 97–102.

9. Eperjes v. lvt. N.2184. és 2185. Joannes Caczianer – Perényi P. Lőcse, 1534. febr. 17.: „Significatum est nobis per Ciuitates harum partium superiorum vestram Spectabilem Magnificentiam oppidum Sarospatak muro fossaque cincturum constituisse. indicantes. cum hoc fieret, posse ipsis in magnum detrimentum et incommodum cadere. Et quia non solum propter Ciuitatum grauamen, quod in hoc habent, et incommodum quod ipsis inde euenire posset: sed etiam ex debita fide et officio nostro quod Regie Maiestatis ... debemus iam(?) temporis, cum adhuc principes vtrique propter Regnum Hungariae discordes sint eiusmodi edificium et communicationem dicti oppidi nos admittere non licet, Proinde petimus a Vestra M. Sp. et eam diligenter requiramus. Velit cum talj munitione et edificio interim expectare. vsque dum certus finis discordie principum fiat. quod breui quemadmodum ipsi vestro Magnificencie procul dubio constat, futurum speramus”.

10. Eperjes v. lvt. N.2188. Bártfa v. – Eperjes v. 1534. febr. 21.: „... Auch weitter, fur nemlicher meinung ist, vnns alle in höchst verderbnis zebringen, mitt erbauung dess potacks, dar durch er, alen handel vnnd gewerb, wo sollichs einen furgang haben wurd, als vnnd er im stark furgunomenen hatt, von disen Erbaren Stedten genzlich ab wenden gedenckt...”

11. Eperjes v. lvt. N.2277. Kassa v. – Eperjes v. 1534. febr. 23.: „... wyr zwaynfelnn nicht, das E. N. w. Nwmols, wol verstanden hab, wy der her pereny peter den pathak, mit gewaldigen grebern,

vnd Mawern befestigen Im Willen ist, vnd schon angefangen heth ..."

12. Kassa v. lvt. Schwarzenbachiana N.1589. Legújában teljes szövegével közölte DÉTSHY M.: I maestri cinquecenteschi del castello di Sárospatak, Acta Techn. tom. 67. (1970) 110. 10. j.

13. Lőcse v. lvt. Conrad Spervogel Diariuma, 1534. márc. 5.: „Conuentus Ciuitatum leutse Inuittills. Item feria 5ta post reminiscere ciuitates superiores scilicet Caschouia bartpha apperies et zybinium jussu domini Catzianer conuenerunt Leutse et tractauerunt cum domino Catzianer de aedificatione ipsius perni petri qui intendit edificare ciuitatem badack In maximum damnum et dedecus omnium ciuitatum superiorum Super quo Catzianer dixit quod prius deberet adiri ipse petrus et percipere quomodo aedificaturus sit ciuitatem illam et postea esset consulendum quid faciendum foret...”

14. Eperjes v. lvt. N.2199.

15. U.ott, N.2201. Kassa v. — Eperjes v. 1534. márc. 13.: „Nach dem der her obriesth her Hannes Kaczianer von wegen des pathaks zcw dem herrn Seredy zcw schicknn befohlen hoth, haben wyr das gethan was Nwn seyner genoden anthrowdt ist, Schickhn wyr E. N. w. hye mit, dor ausz E. N. w. vorstehen werdt, das dy herrn, dy do aus pefel des Herrn Hans Kaczianer, den paw beszeehen soltn, mwegn sicher mit Im zcw dem Hern pereny peter kommen hyn vnd wider fray zcw zcyheen der halbn pitten wyr E. N. w. ... auff das der Herr, den Ir. N. waisset schickn wil, auff das negsth vnd peldesth, sich zcw vns vorfweg...”. Hasonlón N.2202. 1534. márc. 14.: „der her obriesth den baw zcw pothack, zcw besichtigen befohlen”.

16. Lőcse v. lvt. Spervogel Diariuma, 1534. március 20.: „Dominus perni petrus misit Nuncium suum. Item feria 6ta ante Judica, dominus perni petrus misit castellanum suum de terebesch In r(esp)onsum de aedificatione ciuitatis batak de qua Ciuitates quoque conqueste fuerant domino catzianer, qui miserat duos ex ciuitatibus et dominum tscheredi ad conspiciendum aedificationem ipsius perni petri, Et nota quod dominus tscheredi Jörg(?) et dominus eckius et dominus feyner venerunt leutsam et castellanus ipsius petri dantes responsum ipsi domino Catzianer sed ita quod nos leutsy in nullo potuimus scire qualem responsum dederunt nec etiam scire potuimus an dominus catzianer prohibuerit vel admiserit aedificationem hanc. sed tamen vulgo dicitur quod ipse petrus instanter aedificat, Praesumitur igitur quod catzianer donis et muneribus sit placatus... quod contra voluntatem et etiam in maximum damnum omnium ciuitatum admiserit petro hanc aedificationem”. Kissé módosítva közölte WAGNER, C.: Analecta Scep. II. k. 173. o. (Bécs, 1774).

17. Bécs, HHStA. Ung. A. Allg. A. fasc. 16. 1530 sine dato, N.68. Tévesen az 1530. évi keltezetlen iratok között. Közölve az Adalékok Zemplén vm. történetéhez X. évf. (1904) 335–336.

18. Eperjes v. lvt. N.2210. Perényi P. — Eperjes v. Ex ciuitate nostra Sarospathak, 1534. máj. 1.: „Credimus sane vobis constare, Quale opus: qualemque Muncionem exorsi sumus et Inchoauimus. Intelligimusque vos Magistris Muratoribus: tam in ista Ciuitate uestra. quam foris in pertinentiis eiusdem habundare, quibus Nos ad consumptionem operum nostrorum nunc necessary essemus. Quocirca rogamus vos, velitis intuitu nre complacencie Nobis quanto plures possitis Muratores ordinare, et cum ipsis vt dignum et Justum est con-

uenire, nobisque ad scitum nostrum dare, quibus nos soluere parati erimus, iccirco si reperire et ordinare possitis rogamus statim eos erga nos transmitters curetis”.

19. Az ajándékok — többnyire élelem — sorában említésre méltó két csomag nagy festett játékkártya, amit az eperjesiek 1533 elején Perényinek török fogságából való visszatérésekor adtak át más egyébbel: „Petrus de peren Buda veniens bone vicinitatis gracia, Senatus misit d Benedictum Zwla, vt eundem salutaret ac dona offerret, Ad Therebesch. ... Cartarum Magnarum depictarum ludi duo” (Ep. v. lvt. Számadáskönyv 1528–1537. 334. o.). Már Perényi apja, Imre nádor kért Kassától és Eperjestől 1516-ban Terebesre kőfaragót, ácsot és cserépvetőt, ő maga 1523-ban Eperjesről Franciscus kőfaragót. 1530 és 1541 között Seredy Gáspár Tokajba, Kövesdre és Nagyidára, Seredy György Makovicára, Dobó Ferenc Pálócra és Szerednyére, Ödönffy László Nagymihályra, Homonnay Drugeth Antal és György Barkóra és Nevicikére, Fülöpssy Albert és Ipolffy Imre várnagyok Regécére, ill. Csicsvára kérték Eperjestől mestereket. A levelekben és a városi számadáskönyvekben Gallus, Benedictus, Jacobus és Wolff lapidák és Thomas, Anthonius és Paulus muratorok neve fordul elő. Csak Gallusról tudható, hogy Perényinek Terebesen dolgozhatott.

20. Kassa v. lvt. Schwarzenbachiana N.1590.

21. Ep. v. lvt. N.2271.

22. U.ott N.2263. Perényi P. — Eperjes v. Ex Ciuitate Nostra Pathak, 1534. aug. 7.: „Rogamus vos presentibus Quod Murarios Illuc In Ciuitate uestra Existentes ad Istud Nostrum opus consummandum Nobis concedere et dimittre velitis. Ne opus Nostrum Inchoatum In longum procrastinetur”.

23. Ep. v. lvt. N.2286. Michael Nagj et Anthonius Zabo concludes de Eperyes — Eperjes v. Ex tholchwa, 1534. okt. 6.: „prout Cristofero seruitori sua Magnificentia Intimauit lapidas ad labores eiusdem vestre dominationes si miserint ab(?) exactione huiusmodi supersedebit”.

24. U.ott, N.2291. Perényi P. megbízó levele Twssay András servitora számára, Ex castro nostro Therebes, 1534. okt. 29. Hátoldalára feljegyezve: „Credencia Magnifici petri de peren petens crematores cementi”.

25. Perényi „ex ciuitate nostra Pathak”, ill. „Sarospathak” keltezésű, 1534. évi ismert leveleknek kelte: máj. 1. és 15., jún. 22., aug. 7. és 20. szept. 27. Okt. 4-én útjában Patakra, „ex itinere nostro versus pathak” írja meg Boskovich Ulrich főkapitány helyettesnek Kassára Gritti lefejezésének hírért.

26. Bártfa v. lvt. N.7748. Perényi P. — Bártfa v. Ex ciuitate nostra sarospathak, 1535. febr. 15.: „Superioribus quoque diebus rogaueramus vos. vt nobis Lapididas aliquos misissetis. in quo nobis Ne tantum quidem quantum ipsi Fperiensis complacere voluistis. Proinde rogamus Iterum quatinus nunc quos potestis Lapididas Nobis mittere velitis. Quibus statim Is homo Noster soluet. Vtumque autem vos in hoc nobis complacuisse experiemur. Ita nos quoque in processu temporum vobis complacere studebimus”.

27. Eperjes v. lvt. N.2373. Bártfa v. — Eperjes v. 1535. máj. 30.: „weiter werden wir bericht, wie E. w. von dem G. Herrenn Perenny petro angehangt, sich bewilligt habt, ire pauren auf sain arbait, gen den potack hinab zetreiben, dergleichen auch die namhaftigen w. Herrenn von Kascha,

welchs vnns hoch verwundret, bitten derhalben E. w. gancz fruntlich(l) wolleth sich nit beschweren, vnns anzeigen, wie die saach ein gestalt hab, ob dem also say oder nit, denn wir wollen nit gern zu vnnsrem schaden helfen pauwen oder in vnnszere arme pauren, mit sollichem beschwernis betruben vnnd (be)laden, vnnd wo von E. w. solchs nit geschehen wer, als wir dann gedencken, bedunckt vnns gütt, so wir etwa derhalben ersücht wurden, das wir sampt der andren Erberen Stedt wissenn vnnd willen, sich keins wegs bewiligten, Begern der halben, E. w. wolde vnns hierinn ir meinung anzeigen".

28. MOL Kam. lvt. Lymbus I. sor, fasc. 2. fol. 97-102.

29. Mesterek küldésére vonatkozhat Kassa 1536. szept. 12-i levele Eperjeshez: „Wyr habn E. N. w. schreibenn, von wegen der begern der Hilff, vom Hern pereny peter. an E. N. w. gescheen, woll verstanden, mit pit zcw erkennen, ob sayn Genod, von vns solichs getan soll habn ... sayn Genod, von vns das nicht begerth hat..." (Eperjes v. lvt. N.2554.).

30. Lőcse v. lvt. Spervogel Diariuma, 1536. szept. 26.: „Item feria 3cia ante michaelis ad instantiam perny petri, Misimus ad eum Gregorium wasserlaytter pro aqua duce(nda?) sperauimus itaque per eum nunc omnes discordias Inter nos et perni petrum sedandas ... Item nota quod redyt post ... (?) dies, valde tristis(?) et debilis quod ei parum soluit et pessime eum tractauit Ita quod dicebat se pocius velle mori quam iterum ad eum ire".

31. Eperjes v. lvt. N. 2716.

32. A rozgonyi tárgyalásról szóló jelentés, Bécs, HHStA. Ung. A. Allg. A. fasc. 33. 1537. dec. fol. 50-55. A patakiról u.ott, fol. 130-145. Utóbbi közölve Karácsony-Bunyitay: Egyh. tört. eml. III. k.

33. A Vedanira vonatkozó iratok közölve Détsky i. m. 112-116. Perényi Gábor 1560. jan. 14-i levelében Vedani fizetésért teljesítendő szakmai munkájáról: „excepta hac vna arte sua Muratoria, ad quam cum vel extruet vel sculpet, semper solita sua merces soluenda est". E levél későbbi tárgymegjelölése: „Pro Alexandro Italo Magistro Latomorum" (MOL Szep. kam. lvt. Ben. Mand. 1571. nov. 15. N.328. 1. mell. A 3. mellékletben, Rüber János főkapitány Patakon 1571. szept. 13-án Miksának írt ajánlólevelében: „Alexandri Vedanj Lapidice et Muratoris Italij". Perényi 1555. febr. 5-i adománylevelében: „Magister Sandrinus Lapidica" (MOL Kam. lvt. Acta Dom. Fisc. Regécz et Sárosptak, Acta Depur. Domini Spatak, fasc. XVIII.). Egy 1568. évi számadásban is „Magistro Sandrino Lapidicae". Semmi sem utal arra, hogy Sandrinus nem azonos Vedanival.

34. Eperjes v. lvt. N.2721. Bonifacius wolgemuth - Eperjes városa, auss Patack, 1537. máj. 31.: „wo dem also das E:W: die weingarten verkauffen oder sunst durch ein getreuen weyter bauen wolt lassen, Denn ich hab da czu tholczwa, vnd zum vyhel ethlich waingarten, so myr mein Genediger Herr geschenckt hat, auch zum thail kaufft hab, wie auch der czaiger dis briffs bass berichten mag. Deshalb was E:w: jn dem muth zu thuen ist, das jr myr dy selben weingarten zu kauffen welt geben, vmb ein czimlich vnd billich gelt, auch auff gebirliche tag vnd zeyt, Euer weisheit vnd myr gelengen ..."

35. A mester főbb életrajzi adatai Thieme-

Becker: Allg. Lexikon der bildenden Künstler 36. k. (Leipzig, 1947), 231-2. Magyarországi tartózkodására nézve: „Der Zweck seines Aufenthalts in der Strassburger Gegend ... ist bekannt, nicht dagegen der seines Aufenthalts ... in Ungarn".

36. Jahrb. d. kunsth. Sammlungen des allerh. Kaiserhauses X. k. (Wien, 1889), Urkunden und Regesten N.5961.

37. U.ott, N.5966. A cseh kamara tanácsosainak válasza Ferdinánd levelére, 1535. jan. 24.: ha a király „nicht sonderliche gepeu bei dem sloz furnemben", nincszükség új vezető mesterre.

38. Thieme-Becker i. m. Jahrb. XVIII. k. (1897) N.15705, 15718, és 15720.

39. Jahrb. V. k. N.4198.

40. Thieme-Becker i. m.

41. Jahrb. V. k. N.4278.

42. Gyakorlatát a gótlikus építészetben, amit a bécsi Szt. István templomnál szerzhett meg, a prágai várban a tartományi gyűlés termének, a Landrechtstubenek 1563-ban újjáépített bordás boltzata is bizonyítja. Kőfaragványokról többek között Jahrb. X. k. N.6177. Ferdinánd főhg. 1560. máj. 25-i levele a Pürglitz-i (Křivoklát) vár kapitányához: „paumeister alhie Bonifacius Wolmuet etlich steinwerck, als camin, thür und fenster von dem pau der landrechtstuben alhie gen Pürglosz zu notturft desselben schlosz gegeben". Kandallókat, ajtó- és ablakereteléseket faraghatott segédekkel Patakon is. Az itteni faragványok közül leginkább a Vörös torony felső Öreg palotájának két ablak- és angyalos oromzatú nagy ajtókeretelése mutat formai rokonságot Wolgemuth prágai alkotásaival, különösen a Landrechtstube szónoki emelvényével (íón fejezetű pilaszterek, ívzárókövek stb.).

43. Jahrb. V. k. N. 4418.

44. Détsky i. m. 119-120. o.

45. Eperjes v. lvt. Miss. 1541. fol. 104. Perényi P. - Eperjes v. Ex Castro nostro pathak, 1541. szept. 14.: „demum vestris eisdem Nunciauimus ex parte Quorundam muratorum in qua re dominationes vestrae Id quod maximum possunt efficere velint, A nobis maiorem amicitiam expectantes".

46. U.ott, Miss. 1542. fol. 220.

47. Oratio de vita et obitu ... Gabriels Perenii (Wittenberg, 1568): „historias veteris et noui Testamenti insigniores colligebat, appositissimeque inter se comparatas, pictoris quem ad hunc vsum aiebat manu scitissime curabat efformari, subiectis etiam versiculis, picturarum collatarum harmoniam concinne complectentibus. Quae quidem picturae venustate Italicae subtilitatis non carentes nobis visae, nunc quoque extant."

48. SCHWARZ, K.: Augustin Hirschvogel und Peter Perényi. In: Zeitschrift für bildende Kunst, 1917. 197-203. o. Húsz metszet és Perényi arcképek reprodukciója a versek fordításával megjelent a SZTÁRAI M.: História Perényi Ferenc kizabadosulásáról c., Téglásy Imre által összeállított kötetben a Magyar Ritkaságok sorozatban (Bp., 1985. 53-101.).

49. Jahrb. V. k. N.4152. és 4153.: „Der meister aber begert von der kgl. maj. das ime sambt seinen zwaiuen gesellen jählich 200 kronen, weil er in der arbat sein wirdt, geben werden, inmassen ime der Pereni Peter zu der Neustatt auch geben."

50. Thieme-Becker i. m. IX. k. (1915) 487.

51. „Vorredt vnd eingang der Concordantzen ... Durch Pereny Petri ein tails Und nachuolgens durch Augustin Hirschvogel sampt mer Figuren und Schriften erweyter ..."

Mihály Détsky: Beiträge zur Frage des Schloßbaus Peter Perényis zu Sárospatak und seiner Meister

Über Entstehung und Meister des bedeutendsten erhaltenen Spätrenaissancebaus in Ungarn, des Schlosses von Sárospatak kennt die Fachliteratur kaum zwei-drei gleichzeitige Quellen. Die Archive der ehemaligen oberungarischen Freistädte bergen jedoch weitere diesbezügliche, bisher unveröffentlichte Dokumente.

Bekanntlich ließ Peter Perényi 1534 mit der Errichtung des Mauerwalls um den mittelalterlichen Stadtkern und des Schlosses in dessen SO-Winkel mit Einbeziehung des mächtigen spätgotischen Turms beginnen. Anlaß zum Bau bot auch die Zerstörung des alten Schlosses am Stadtrand, worüber die Städte am 22. 9. 1528 durch ihre dort anwesenden Bürger benachrichtigt wurden. Schriften aus den darauffolgenden Jahren geben Auskunft, welche Ereignisse einen früheren Baubeginn verhinderten. Das früheste Dokument vom Anfang der Arbeiten ist ein Brief des Feldhauptmanns Ferdinands I., Hans Katzianer vom 17. 2. 1534. Darin forderte er Perényi auf, mit dem bereits begonnenen und durch die Freistädte beanstandeten Bau das Ende der Friedensverhandlungen der beiden Gegenkönige abzuwarten. Zugleich ließ er die Arbeiten besichtigen und nachfolgend die Entscheidung Ferdinands hinsichtlich der Genehmigung der Befestigung erbitten.

Wie schon früher bekannt war, bat Perényi bereits am 24. 2. 1534. von der Stadt Kaschau im Festungsbau geübte Meister. Weitere Briefe beweisen, daß er auch von den übrigen Städten, so von Eperjes und Bartfeld wiederholt Maurer, Steinmetze und andere Bauleute verlangte. Die wiederstrebenden Städte suchte er mit Vergünstigungen, aber auch mit Repressalien zur Erfüllung seiner Bitten bewegen. Für das Verhalten der sich durch den Bau bedroht fühlenden Städte ist ein Brief der Bartfelder vom Anfang 1535 bezeichnend: „wir wollen nit gern zu vnserm schaden pauwen“. Trotzdem wurden die Arbeiten bis Ende 1537 im Wesentlichen beendet, wie aus dem Bericht des Orators Kaiser Karls V., Johannes Wese Erzbischofs von Lund über die Friedensverhandlungen zu Sárospatak im bereits umgebauten Wohnturm innerhalb der Stadtmauern hervorgeht.

Eine weitere Etappe des Schloßbaus begann 1540 mit der Errichtung eines Palastflügels im Schloßhof. An diesem dürfte der vom krakkauer Palatin Peter Kmyta entsandte, vermutlich italienische Maurermeister Laurentius mit seinen 12 Gehilfen gearbeitet haben. 1541 bat Perényi auch von der Stadt Eperjes neuerdings Maurer. Die Arbeiten wurden Ende 1542 durch die Gefangennahme Perényis auf lange Jahre unterbrochen.

Als Leiter der Bauarbeiten war bisher nur der nahe bei Mailand geborene und später in Sárospatak wohnhafte Maurermeister Alexander Vedani bekannt. In seinen bereits in hohem Alter verfaßten Bittschriften berichtet er, wie er von Jugend auf in Perényis Dienst dessen Städte und Burgen gebaut und „alles was in Patak schön und fest, er mit eigenen Händen und Talent geschaffen habe“.

Doch taucht auch ein mehr bekannter Name auf. In einem Brief an den Rat von Eperjes vom 31. 5. 1537 „aus Patak“ ersucht „Bonifacius Wolgemuth Baumeister daselbst“ die Stadt, ihm vier Weingärten nahe bei Sárospatak zu verkaufen, nachdem er bereits welche besitzt, „so myr mein Genediger Herr geschenckt hat, auch zum theil kauft hab“. Es handelt sich zweifellos um den auch Wolmuet genannten, 1550–1570 zu Prag fast alle königliche Bauten leitenden Baumeister. Der aus Überlingen am Bodensee stammende Steinmetz war seit 1522 an St. Stephan in Wien tätig und arbeitete nach 1530 unter Domenico dell'Allio an Festungsbauten. Nach dem Tod Benedikt Reits 1534 bewarb er sich bei Ferdinand I. um dessen Posten eines königlichen Baumeisters zu Prag, den er aber wegen Stillelegung der dortigen Arbeiten nicht erhielt. Dies dürfte ihn bewegen haben, zu Sárospatak in Perényis Dienst zu treten, vermutlich schon 1535, da er im Frühling 1537 bereits durch seinen Herrn für seine Verdienste mit Weingärten beschenkt erscheint. Über sein hiesiges Schaffen gibt sein Brief keine Auskunft. Er dürfte aber sowohl an den ein Jahr früher begonnenen Befestigungsarbeiten mit Verbesserung der Pläne und Lösung von Details, wie auch an dem Umbau und den Bildhauerarbeiten des Wohnturms wohl mit Gehilfen tätig gewesen sein, womit er auch die Ausschaltung der Meister aus den Städten ermöglicht hätte. 1539 war er schon wieder in Wien und arbeitete in königlichem Dienst auch an der Hofburg. 1547 veröffentlichte er Stadtpläne und Ansichten von Wien zusammen mit Augustin Hirschvogel, der seinerseits zu den Bibelkonkordanzen des 1542–1547 in Wienerneustadt eingekerkerten Perényi Kupferstiche verfertigte und diese mit den durch ihn ergänzten Versen 1550 in Druck erscheinen ließ. Bemerkenswert ist aber, daß laut der Grabpredigt für Gabriel Perényi sein Vater in der Gefangenschaft einen Maler bei sich hielt, der zu seinen Bibelversen Bilderchen malte, „die an Subtilität italienischer Schönheit nicht mangelten“. Dies dürfte sich kaum auf Hirschvogel beziehen, wie dann auch aus dem Kostenvoranschlag der Ausmalung des Saals der Prager Burg von 1548 hervorgeht, daß der Maler Johann Baptist Ferro aus Padua mit zwei Gehilfen bei Perényi „in der Neustatt“ gearbeitet hatte.